

De politieke omgeving is een omgeving van conflict. In dit hoofdstuk wordt gedefinieerd wat 'conflict' is en welke niveaus een conflict kent. Daarnaast wordt toegelicht dat we de democratie, en specifiek de lokale democratie, kunnen zien als een vorm van institutionalisering van het conflict.

DE DEFINITIE VAN CONFLICT

Het woord 'conflict' heeft in onze samenleving veel negatieve associaties. Dit komt omdat we, als we denken aan conflict, vaak uitgaan van uit de hand gelopen discussies en hoogopgelopen emoties. Daardoor wordt conflict niet beschouwd als iets wat productief kan zijn en gewaardeerd kan worden. Het wordt vrijwel altijd gezien als een situatie met negatieve consequenties, maar dat is niet terecht. Het is daarom belangrijk om te beginnen met een goede definitie van conflict – een die een neutralere invulling geeft aan de term. In dit boek hanteer ik een brede definitie van conflict, namelijk die van Friedrich Glasl. Glasl (1941) is een econoom, organisatieadviseur en conflictonderzoeker en heeft veel onderzoek gedaan naar conflictmanagement. In zijn werk (Glasl, 2015) definieert hij conflict als volgt: 'Als een actor (een persoon of groep) een meningsverschil zodanig ervaart dat hij door het handelen van de tweede actor belemmerd wordt zijn eigen ideeën of gevoelens te verwezenlijken.'

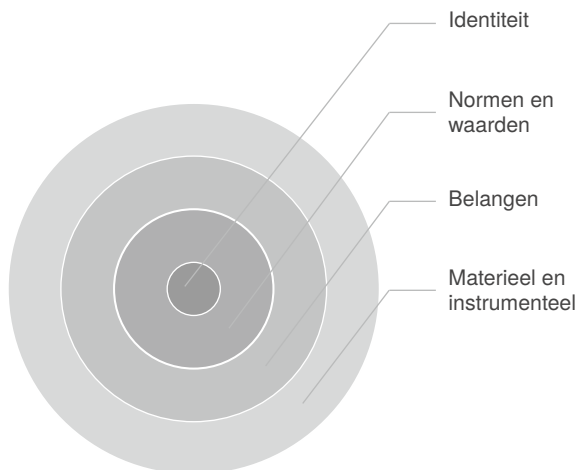
In deze definitie is een aantal zaken relevant. Ten eerste wordt er onderscheid gemaakt tussen een conflict en een meningsverschil. Een meningsverschil is alleen in potentie een conflict. Bij een meningsverschil gaat om de inhoud; het gaat om bewijsbare feiten en regels. Mensen die een meningsverschil hebben, zijn samen bezig met waarheidsvinding en hebben daarmee hetzelfde doel voor ogen. Het meningsverschil kan een conflict worden door de ervaring van het meningsverschil. Conflicten gaan in deze definitie namelijk over de manier waarop mensen de zoektocht naar waarheid ervaren. Het gaat over de onderlinge omgang met elkaar. Hierbij spelen emoties en gevoelens een belangrijke rol. Een conflict ontstaat in deze definitie wanneer iemand zich belemmerd voelt in het bereiken van zijn doelen. De ervaring van belemmering door een ander is het cruciale verschil tussen een

meningsverschil en een conflict. Zonder het gevoel van belemmering om doelen te bereiken, is er geen sprake van een conflict. Er wordt door een partij weerstand ervaren om zijn mening tot uiting te brengen en die ervaren weerstand maakt het tot een conflict. Bij een conflict spelen de ervaring en beleving van mensen dus een grote rol.

De niveaus van het conflict

Om dit verschil tussen meningsverschil en conflict beter te begrijpen, is het goed om in te zoomen op de verschillende niveaus waarop een conflict kan plaatsvinden. Dit kan op vier verschillende niveaus:

- **Het materiële en instrumentele niveau:** bij dit niveau gaat het om de feiten en omstandigheden. Dit kan bijvoorbeeld gaan om een verschil van inzicht over het tijdstip waarop is afgesproken of over de manier waarop iets gedaan moet worden.
- **Het niveau van belangen:** op dit niveau gaat het om wat men wil bereiken. De belangen van de deelnemers staan centraal. Dit kan gaan om iets wat belangrijk voor iemand is, of iets wat iemand een voordeel kan opleveren. De belangen van partijen kunnen tegenstrijdig zijn. Zo kan een werknemer belang hebben bij een hoog salaris, terwijl de werkgever belang heeft bij een hoge winst en lage loonkosten.
- **Het niveau van waarden:** op dit niveau gaat het om iets wat iemand nastreeft. Het gaat om het beeld van wat iemand wenselijk vindt of juist niet. Het zijn de normen en waarden die iemand heeft meegekregen en uitdraagt. Dit kan gaan om waarden als 'gelijkheid' of 'vrijheid'.
- **Het niveau van identiteit:** op dit niveau gaat het om wie iemand is, dat wat hem uniek maakt of eigen. Het is iemands authenticiteit. Deutsch (1972) noemt dit de '*centrality of the issue*'. Het gaat om iemands hoogste principes als mens en om belangrijke levensthema's.

Een conflict speelt zich in principe nooit alleen op het materiële en instrumentele niveau af. Op dat niveau is het namelijk mogelijk om samen op zoek te gaan naar de feiten en zo het misverstand op te lossen. Het blijft dan vaak bij een onderling meningsverschil. Zodra er op de achtergrond bij een van de partijen ook belangen mee gaan spelen, ontstaat er veel sneller een conflict. Op het moment dat twee partijen tegenstrijdige belangen hebben, zal er weerstand ontstaan, omdat iedereen zijn eigen doel nastreeft. Het conflict wordt versterkt als ook het niveau van waarden betrokken wordt en iemands eigen idealen ter discussie staan. Tot slot kan ook iemands identiteit geraakt worden. Op zo'n moment voelt iemand zich persoonlijk aangevallen. Vaak voelt hij zich dan aangesproken op zijn integriteit.

Een heet of koud conflict

Een conflict kan zowel productief als destructief zijn. Dit is vooral afhankelijk van de manier waarop er met een conflict wordt omgegaan. Op het moment van een conflict is er sprake van een afstand tussen de gewenste en de huidige situatie. Het conflict kan worden gebruikt als hulpbron, wanneer het wordt gezien als middel om dichterbij de gewenste situatie te komen. Het doel moet dan zijn het conflict te gebruiken om stappen te zetten. Dit vraagt wel een open houding, waarin partijen hun wensen op tafel leggen en hier open over communiceren. Op die manier kan er met creativiteit gezocht worden naar een compromis. Wanneer de partijen geen open houding hebben, maar zich voornamelijk richten op het bereiken van het eigen belang en niet meer naar elkaar luisteren, gaat de energie naar verkeerde zaken en kan een conflict destructief werken.

Naast de verschillende niveaus waarop een conflict zich kan afspelen, is het daarom ook belangrijk te beseffen dat er een verschil is tussen koude en hete conflicten. Dat onderscheid werd door Glasl (2015) als volgt uitgewerkt:

- Een **heet conflict** kenmerkt zich door overactiviteit en overgevoeligheid. Bij een heet conflict proberen partijen elkaar te overtuigen. Er is een duidelijk zichtbaar conflict, waarbij over en weer sprake is van aanvallen en verdedigen. De partijen wisselen argumenten uit en proberen zo de tegenstander te overtuigen van hun eigen standpunt. Het bereiken van gestelde doelen staat hierin bij beide partijen centraal. Het is echter niet altijd mogelijk om de doelen van beide partijen gelijktijdig te bereiken.
- Een **koud conflict** kenmerkt zich door toenemende verlamming. Een koud conflict is van buitenaf niet goed zichtbaar. Hierbij hebben partijen niet meer het doel om elkaar te overtuigen. Men gaat elkaar uit de weg en vermijdt de confrontatie; de ambitie om iets te bereiken is opgegeven. Dat betekent ook dat er niet meer actief gezocht wordt naar een oplossing. Daardoor kan cynisme ontstaan. Men heeft vaak niet door wat het effect is van dit gedrag. Bij het koffiezetapparaat wordt bijvoorbeeld wel onderling gesproken over klachten, maar deze worden niet meer in een vergadering op tafel gelegd, waardoor ze niet zichtbaar zijn.

Het feit dat een heet conflict beter zichtbaar en duidelijk aanwezig is, wil niet zeggen dat dit destructiever is dan een koud conflict. Een koud conflict kan net zo destructief of zelfs destructiever zijn. Wanneer een heet conflict escaleert, bijten partijen zich vast in hun eigen gelijk. Ze staan niet meer open voor de argumenten van de andere partij, waardoor bij partijen zelfoverschatting ontstaat. Bij escalatie van een koud conflict ontbreekt een positief zelfbeeld juist vaak. Daardoor worden de onderlinge standpunten niet meer met elkaar gedeeld. Bij een heet conflict is er nog sprake van actieve communicatie tussen partijen, waar bij een koud conflict de communicatie stagneert. Juist dat gebrek aan communicatie bij een koud conflict kan leiden tot veel schade en destructiviteit. Men spreekt zich niet uit, maar werkt elkaar wel tegen. Een koud conflict moet eerst warmer worden, voordat een oplossing ervoor in beeld komt.

DE OORSPRONG VAN POLITIEK CONFLICT

De democratie is een staatsvorm die ervoor zorgt dat conflicten gereguleerd worden. Om dit beter te begrijpen, worden eerst de politieke filosofie en de natuurtoestand van Thomas Hobbes uiteengezet. Hobbes (1588-1679) was politiek filosoof en beschreef in zijn filosofie een natuurtoestand. Deze natuurtoestand beschreef hij als een hypothetische situatie waarin ieder mens in totale vrijheid kon leven. Deze vrijheid was aanwezig toen er nog geen wetten en regels bestonden tussen mensen, waardoor er sprake was van volledige vrijheid om te doen en laten wat men wenste. Maar, zo geeft Hobbes aan, hoewel het positief klinkt, is deze volledige vrijheid niet ideaal. In deze situatie is namelijk iedereen volledig op zichzelf aangewezen en is er geen bescherming tegen gevaar. Dat leidt ertoe dat de mens zichzelf constant zelf moet beschermen tegen gevaar van buitenaf. Mensen leven daardoor in deze natuurtoestand in een constante doodsangst. Dat leidt ertoe dat ze elkaar voortdurend moeten bestrijden om hun eigen veiligheid te creëren. Deze situatie was wat Hobbes 'de oorlog van allen tegen allen' noemde.

Belangrijk daarbij is dat Hobbes onderscheid maakte tussen oorlog en strijd. Dit kan vergeleken worden met het onderscheid tussen een koud en heet conflict dat Glasl maakt. Hoewel er altijd oorlog is, kan er sprake zijn van een koude oorlog. Er wordt dan niet gestreden, maar de partijen weten wel van elkaar dat de wil bestaat om te strijden bij gevaar. Hobbes veronderstelde dat de mens een wolf is voor zijn medemens. Er is daardoor continu sprake van dreiging. Deze strijd en dreiging kunnen enkel gestopt worden, zo stelt Hobbes, wanneer mensen een deel van hun vrijheid afstaan en in handen leggen van een almachtige heerser: de staat. In deze staat zal het conflict gereguleerd kunnen worden en dan zal er veiligheid zijn voor alle mensen.

Hobbes was dus van mening dat de macht in handen gelegd moest worden van de staat. Rousseau (1712-1778) en andere filosofen die uitgaan van het sociaal contract hebben voortgebouwd op deze vooronderstelling van Hobbes. De contractfilosofen gaan allemaal uit van een hypothetisch contract tussen alle inwoners over de manier waarop de maatschappij is georganiseerd. Dit noemen zij 'het sociaal contract'. Door het sluiten van het sociaal contract ontstaan er rechten en plichten voor inwoners en ook voor de staat. De contractfilosofen stelden dat de macht van de staat in deze situatie dan wel legitiem moest zijn. Voor hen betekende dat dat de macht voort moest komen uit de goedkeuring van het volk. Dat houdt in dat inwoners een deel van hun eigen macht overdragen aan de staat, maar ook mogen verwachten dat ze hier iets voor terugkrijgen. De inwoner heeft dus ook verwachtingen van wat de staat hiervoor terug doet. Het gaat hierbij voornamelijk om de bescherming van de inwoners door de staat. De contractfilosofen stellen dat deze overdracht van macht tot stand komt door 'het sociaal contract'. Door het sociaal contract gelden voor de inwoners nu rechten en plichten. Met het sluiten van het sociale contract komt de macht van de staat van onderop, vanuit de inwoners. De rechtvaardiging van de staat is daarmee geworteld in de samenleving.

In Nederland heeft dit spreekwoordelijke 'sociaal contract' een democratische invulling gekregen. We hebben een representatieve democratie, wat betekent dat het volk de bevoegdheden overdraagt aan een aantal afgevaardigden, die het volk vertegenwoordigen. Als inwoners dragen we de macht over aan de staat, en die staat wordt gecontroleerd door de door ons gekozen volksvertegenwoordiging. Op landelijk niveau zijn dat Kamerleden en op lokaal niveau zijn dat de raadsleden. Het idee is dat deze vertegenwoordigers de 'wil' van het volk uitvoeren. Daarvoor is het belangrijk dat niet één persoon alle macht krijgt: die zou dan namelijk zijn eigen belang voorop kunnen stellen. In onze democratie zijn daarom belemmeringen aanwezig om te voorkomen dat één persoon alle macht krijgt. Er zijn allerlei waarborgen ingebouwd om te voorkomen dat er één machthebber kan zijn die alles kan bereiken wat hij wil en daarmee tegen de wil van het volk ingaat.

Macht is per definitie ongelijk. In veel conflicten speelt macht een belangrijke rol, maar in politieke conflicten is een verschil in macht vaak de essentie van het conflict. De intentie van de democratie is voorkomen dat de macht bij één persoon ligt. Een voorbeeld hiervan zijn de regelmatige verkiezingen: een machthebber moet elke vier jaar opnieuw gekozen worden. Er is zo een wederzijdse afhankelijkheid gecreëerd tussen de kiezer en de gekozenen.

De democratie kent een ander centraal probleem en vraagstuk. John Stuart Mill (1806-1873) wees erop dat in een democratie altijd het gevaar bestaat dat de meerderheid de minderheden verdrukt. Op dat moment heeft niet één persoon de macht, maar ontstaat er toch een tirannie van de meerderheid. Als wij onkritisch zijn op